

SEMAVİ DİNLERİN ORTAK AHLAK İLKELERİ YA DA EVRENSEL DEĞERLER

Halil İbrahim BULUT¹

Öz: İnsanlık tarihi, toplumların ve mekânların değişmesine rağmen değerlerin değişmediğine şahitlik eder. İlk insandan günümüze değin hemen her toplumda adam öldürmenin, hırsızlık yapmanın ve yalan konuşmanın doğru olmadığı kabul edilir. Bu durum, değerlerin ya da ahlak ilkelerinin aynı kaynaktan geldiğini gösterir. Zaten İslamiyet, semavi dinlerin ilahi olup özlerinin bir olduğunu kabul eder. İlahi dinlerin kutsal kitapları bu zaviyeden araştırıldığında ahlakî esaslarda hemen hiçbir değişikliğin olmadığı görülür. Bu makalenin hedefi Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes esas alınarak insanların üzerinde hemfikir oldukları temel ahlak ilkelerini -en azından bir kısmını- belirlemektir. Bu çerçevede doğru sözlü olmak, adaletli davranmak, iyilik yapmak, cana kıymamak, kul hakkı yememek gibi hususların insanlığın üzerinde ittifak ettiği ortak değerlerden olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahlak İlkeleri, Değerler, İslamiyet, doğru sözlü olmak, adaletli davranmak, cana kıymamak, kul hakkı yememek.

Common moral principles of Abrahamic religions or universal values

Abstract: Human history testifies that values have not been changed despite the societies and locations have changed. From the first human being to our times, almost in every society it is accepted that it is not right to kill someone, to steal, and to say lie. This situation shows that values or moral principles come from the same source. Islam already accepts that Abrahamic religions are divine and share the same core. When the holy books of Abrahamic religions are examined from that aspect, it is seen that almost there is no changes in moral principles. Based on the Nobel Qur'an and Bible, the aim of this article is to define fundamental moral principles (at least some of them), which humans agreed on. In that context, it is inferred that some issues, such as, to be truthful, to behave in justice, to do a favour, not to kill a soul, and not to be unfair are from the common moral principles which humanity agreed.

Key Words: Moral principles, values, Islam, to be truthful, to behave in justice, not to kill a soul, and to be unfair.

1 Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı [hibulut@gmail.com]

Giriş

İnsanlık tarihi, toplumların ve mekânların değişmesine rağmen değerlerin değişmediğine şahitlik etmektedir. İlk insandan günümüze değin hemen her toplumda adam öldürmenin, hırsızlık yapmanın ve yalan konuşmanın doğru olmadığı kabul edilmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, bu kadar farklı toplum, kültür ve coğrafyada ortak değerlerin var olması onların aynı kaynaktan geldiğini göstermektedir. Zaten İslamiyet, Yüce Allah'ın Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar gönderdiği dinlerin özünün aynı olduğunu kabul eder. Tüm peygamberlerin çeşitli zamanlarda insanlara bildirdikleri dinin itikadi ve ahlakî esaslarında hiçbir değişiklik söz konusu değildir. Nitekim Hz. Musa ve Hz. İsa'nın insanlara tebliğ ettiği ahlâk ilkelerinin, aynılarını ya da benzerlerini Kur'an'ı Kerim'de bazı küçük üslûp farklarıyla görmek mümkündür. Bu itibarla Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'in ortak yönleri diyebileceğimiz söz konusu değerler, insanlığın üzerinde ittifak edebileceği ve ortak mücadelede bulunabileceği bir zemin olarak görülmelidir.

Peygamberlik halkasının sonuncusu olan Hz. Muhammed, güzel ahlâk konusunda insanlığa gönderilmiş en son ve en mükemmel örnektir. Önceki peygamberlerde Hz. Muhammed'in kardeşleridir ve hepsi aynı misyonun temsilcileridirler. Hiç şüphesiz bütün peygamberler insanları Allah'a ve ahiret gününe imana ve ahlâklı olmaya çağırmışlardır. Böyle olduğundan dolayıdır ki Müslümanlar, peygamberler arasında her hangi bir ayırım yapmazlar. Zaten İslamiyet, önceki peygamberlere ve getirdiklerine inanmadıkça bir kimsenin mümin olmayacağını kabul eder. Aşağıda insanlığın ortak değerleri diyebileceğimiz temel bazı hususlar mukayeseli bir şekilde ele alınacak; semavi dinlerin ortak paydasını teşkil etmeleri hususu izaha çalışılacaktır. Bu bağlamda doğru sözlü olmak, adaletli davranmak, iyilik yapmak, güzel söz söylemek ve ayrıca cana kıymamak, kul hakkı yememek, zinaya yaklaşmamak vb. hususlar üzerinde durulacaktır.

a. Ahlakın Tanımı

Ahlâk Arapçada "seciye, tabiat, huy" gibi manalara gelen hulk veya huluk kelimesinin çoğuludur. Sözlüklerde çoğunlukla insanın fizik yapısı için halk, manevi yapısı için hulk kelimelerinin kullanıldığı bildirilir.² Başta hadisler olmak üzere İslami kaynaklarda hulk ve ahlâk terimleri genellikle iyi ve kötü huyları, fazilet ve reziletleri ifade etmek üzere kullanılmıştır. Ayrıca ahlâk yanında yeme, içme, sohbet, yolculuk gibi günlük hayatın çeşitli alanlarıyla ilgili davranış ve görgü kurallarına, terbiyeli, kibar ve takdire değer davranış biçimlerine, bun-

2 İbn Manzur, *Lisanü'lArab*, "hık" md.

lara dair öğüt verici kısa ve hikmetli sözlere ve bu sözlerin derlendiği eserlere edep veya adap da denilmiştir. İslami literatürde edep terimi ilk dönemlerden itibaren özel davranış alanları hakkında kullanılırken ahlâk, tutum ve davranışların kaynağı mahiyetindeki ruhi ve manevi melekeleri, insanın ruhi kemalini sağlamaya yönelik bilgi ve düşünce alanını ifade etmiştir.³

Ahlâk sadece iyi huylar ve kabiliyetler manasına gelmez. Kelimenin asıl manası ile iyi ve kötü huyların hepsine birden ahlâk denir. Buna göre ahlâksız insan yoktur, iyi veya kötü ahlâklı insan vardır. İslami kaynaklar da iyi huylara “ahlâk-ı hasene”, kötü huylara ise “ahlâk-ı zemime” denilmiştir. Ahlâk, insanda gelip geçici bir hal olmayıp onun manevi yapısında yerleşen, bir meleke halini alan yatkınlık ve kabiliyetler bütünüdür.

b. Ahlakın Konusu

Ahlâk ilminin konusu, insanın ahlâkî olarak nitelendirilebilen eylemleridir. Bu açıdan bakıldığında bir eylemin ahlâkî bakımdan bir değer ifade edebilmesi, söz konusu fiilin belirli koşulları yerine getirmesine bağlıdır. Öncelikle eylem, bireyden kaynaklanıp çıkmalıdır. İkinci koşul ise fiilin, bilinçli ve maksatlı olarak yapılmasıdır. Üçüncüsü, fiilin, irade ile ve seçerek gerçekleştirilmesidir. Son olarak, ortaya konulan eylem, değerlendirilebilir, yani yargılanabilir bir eylem olmalıdır.⁴ Çünkü ahlâkî değerler, kendilerini iyi veya kötü olarak tanımlamamızın mümkün olduğu davranışlarla ilgili değerlerdir.⁵ Bir diğer ifade ile bu ilmin konusu, ifrat ile tefrit arasındaki itidal ve dengeyi bulmak bakımından insanın nefsanî melekeleridir, denilebilir.⁶ Bu anlamda ahlâk ilmi, ahlâkî fail olarak insanı ve onun akıl, irade, vicdan gibi ahlâkî kabiliyetleri ile öfke, şehvet vb. duygularını ve bunlardan doğan fazilet ve rezaletleri tetkik ve tahlil ettiğini söyleyebiliriz.

c. Ahlakın Kaynağı

Ahlakın kaynağının mahiyeti konusunda pek çok farklı görüşleri sürülmüştür. Bu tezlerden en dikkate değer olanı, ahlâkî insanın hem yaratılışı, tabiatı veya fitrat kanunları anlamında hem de peygamberler aracılığıyla gönderilen vahiy kaynaklı ilkeler, kurallar anlamında kabul eden dinlerin tezleridir. Zira dinlerin ortak paydası olarak gördüğümüz ahlâkî ilkelerin her dönem ve mekanda aynı olduğunu, peygamberlerin değişmesi ile değişmeyeceğini, ya da bütün ilahi din-

3 Çağrıncı, Mustafa, “Ahlak”, *DİA*, II, 1-2.

4 Pazarlı, Osman, *İslâm'da Ahlak*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1980, s. 12-13.

5 Arslan, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Vadi Yay., Ankara 1999, s. 118.

6 Çağrıncı, Mustafa, *Anahatlarıyla İslâm Ahlakı*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, s. 21.

lerin bu insanî esasları vazetmek için gayret sarf ettiğini söyleyebiliriz. Din ile temellenen ahlâk teorisinde ahlâk ilkeleri ile sadece bir şeyler buyrulmakla kalınmamakta, aynı zamanda bu ilkelere uygun hareket edenlere sevap müjdelenmekte; uygun hareket etmeyenlere ise ceza ile karşılık verileceği bildirilmektedir. Dolayısıyla ahlâken iyi olan bir şey dinen sevap; kötü olan da dinen günah olmaktadır. Bir başka ifadeyle din ile temellenen teoride “yapılmasın” buyruğu, sadece ahlâki bir yükümlülüğü değil, aynı zamanda dini bir vecibeyi de ifade etmektedir.

İslâm ahlâkının asıl kaynağı Kur'an ve onun ışığında oluşan sünnettir. Nitekim Hz. Âişe, bir soru münasebetiyle Hz. Peygamberin ahlâkının Kur'an ahlâkı olduğunu belirtmiştir.⁷ Bu sebeple İslâm ahlâk düşüncesi Kur'an ve Sünnetle başlar. Bu iki kaynak dinî ve dünyevî hayatın genel çerçevesini çizer, amelî kurallarını belirler.

d. Ahlakın Gayesi

Genel olarak ahlâkçılara göre insanın doğuştan gelen temel yetenekleri değiştirilemez, ama kazanılmış huyları değiştirilebilir. Zaten ilâhi kitapların ve eğitimciler olan mürşitlerin güzel ahlâka teşvikleri de insanın değiştirilmesi mümkün olan huylarını hedef alır. İnsan boyunu, rengini, akıl kapasitesini değiştiremez ama davranışlarını istediği biçimde yönlendirebilir. İnsanın sorumluluğu da seçimi elinde olan davranışlarıyla sınırlıdır. Seçimi elinde olmayan işlerden ötürü insan sorumlu değildir.

Bütün insanlık tarihine bakıldığında dinsiz bir topluma rastlanmamıştır. Her topluluk hâkim bir güçten yardım istemiş, davranışları onun istek ve emirlerine göre şekillendirmeye çalışmıştır. İlahi dinlerin ortaya koyduğu emir, tavsiye ve yasakları da yüce bir gayeye yöneliktir. Kişinin tüm davranışlarında Allah'ı hatırlaması, onun rızasını düşünmesi, hakkaniyet içinde hareket etmesi istenmektedir. Bütün ilâhi kitaplar ve bunların özü olan Kur'an-ı Kerim, insanların kaçınması gereken eylemleri belirtmiş, bunların dışında kalan şeyler mubah ve helâl sayılmıştır. Yasaklar pek sınırlı, mubahlar sınırsızdır. Buna göre adam öldürmek, zina etmek, yalan söylemek, adaletten ayrılmak, haksız yere başkasının malını yemek, gasp etmek, çalmak, dedikodu yapmak, iftira etmek, bilmediği şeylerin ardına düşmek, insanların ayıp ve kusurunu araştırmak, hased etmek, çekememezlik ve benzeri şeyleri yapmak İslâm ahlâkına aykırıdır, başka deyişle ahlâksızlıktır. Bunları yapmamak, tersine başkalarına iyilik etmek, doğru olmak, doğru söylemek, âdil davranmak, adam kayırmamak, rüşvetten, iltimastan kaçınmak, kendisini düşündüğü kadar başkalarını da düşünmek, hasılı

7 Müslim, “Misafrin”, 139.

Kur'an ve hadisin övüp teşvik ettiği huyları ve davranışları yapmak, iyi ahlaktır. Şu halde ahlakın gayesi, iyi huyları ve yüksek vasıfları insana kazandırmak, zararlı olan huyları da ıslah etmenin yollarını araştırmak ve göstermektir. Bu ilim sayesinde insan, imkânlar nispetinde, kâmil bir hâle gelir; böylece o, önce mutlu, sonra da övülen bir insan olur. Bu ilmin gayelerinden biri de, insanlığın hem dünyevî, hem de uhrevî mutluluğunu sağlamaktır.⁸

A. Evrensel Ahlak İlkeleri

Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes kişiyi ahlâki bir varlık halinde şekillendirmek üzere bir takım ortak emir ve yasaklar koymuşlardır. Bunlardan bazıları aşağıda başlıklar halinde ele alınıp Kur'an ve Kitab-ı Mukaddes'ten alıntılarla ortaya konulmaya çalışılacaktır.⁹

1. Doğruluk Prensibi

Ahlâkın temel ilkelerinden biri doğruluktur. Çünkü özü, sözü ve davranışları doğru olan insanda diğer bazı ahlâk kuralları huy haline gelebilir. Doğruluk insanın söyledikleriyle yapıp ettikleri arasındaki uyumdur. Bir diğer ifade ile doğruluk, söz ile özün aynı olmasıdır. Doğruluk ve benzeri erdemlerin olmadığı kişi ve toplumlarda kardeşlik, barış ve huzurun devamı mümkün değildir. Doğruluğun zıddı olan yalancılık ve sahtekârlık bir toplumda yer edinmiş ise diğer bütün erdem ve faziletler de o toplumda dibe vurmuştur, denilebilir. Bu sıfattan yoksun olan bir millet arasında yalancılığın meydana getireceği huzursuzluk, iftira ve düşmanlıkların, ayrılık ve nifakın, o milleti çok acı bir akıbeta sürükleyeceğinde kuşku yoktur. Bunun içindir ki bütün dinler doğru söylemekle emretmiş, yalan söylemeyi yasaklamıştır. Doğruluk, bu yüzden tüm dinlerde ortak olan bir ahlâki ilkedir.

Kur'an-ı Kerim'de doğruluk vasfına çokça vurgu yapılmıştır. Bazı ayetler şöyledir: *"Ey iman edenler! Yapamayacağınız şeyi niçin söylersiniz? Yapamayacağınız şeyi söylemeniz Allah katında büyük bir nefretle karşılaşır."*¹⁰; *"Ey inananlar! Allah'tan sakının, dürüst söz söyleyin de Allah işinizi kendinize yararlı kulsun ve günahlarınızı size bağışlasın. Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse şüphesiz büyük*

8 Çağrıcı, *Anahatlarıyla İslâm Ahlâkı*, s. 19.

9 İlahi dinlerin ortak ahlak ilkeleri konusunda ulaşabildiğimiz kadarıyla ülkemizde biri yüksek lisans, diğeri de doktora çalışması olmak üzere iki akademik çalışma yapılmıştır. Biz de bu makalenin yazılmasında söz konusu çalışmalardan da faydalandık. (bkz. Kiraz, Celil, *Kur'an'da Ahlak İlkeleri Tevrat, Zebur ve İncil'le Mukayeseli Bir Çalışma*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Bursa 2005, tür. yer.; Zehra Alkan Koyuncu, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Ortak Ahlak İlkeleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı (Tefsir), Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, tür. yer.)

10 Saf 61/ 2-3.

bir kurtuluşa ermiş olur.”¹¹, “Rabbimiz Allah’tır deyip sonrada dosdoğru olanlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”¹² Bu ve benzeri ayetlerin Kur’an’da ağırlıklı olduğunu, hatta son peygamberin en önemli özelliklerinden birinin doğru sözlü olmak olduğu açıkça ifade edilmiştir. Bir bakıma İslamiyet bu prensip üzerine inşa edilmiştir, denilirse abartılmış olmaz.

Kitab-ı Mukaddes’e baktığımızda doğruluğa büyük önem verildiğini, yalanın insan fitratına ters kötü bir davranış olarak sunulduğunu görmekteyiz. Hz. Musa’ya verilen on emirden bir tanesinin “Yalan söylemeyeceksin” şeklinde olması çok anlamlıdır. Bunun yanı sıra farklı bölümlerde doğruluğa vurgu yapılması onun kişi ve toplum hayatında vazgeçilmez bir ahlak ilkesi olduğuna delildir. Hz. Eyyub’un kıssası anlatılırken şöyle denilmektedir: “*Ve Rab şeytana dedi: Kulum Eyyub’a iyice baktın mı? Çünkü dünyada onun gibisi yok; kamil ve doğru adam; Allah’tan korkar ve kötülükten çekinir.*”¹³ Burada Hz. Eyyub’un en belirleyici vasfı olarak doğru sözlü oluşuna dikkat çekilmektedir. Ayrıca Mezmurlar’da “*Gelin ey çocuklar, dinleyin beni; size Rab korkusunu öğreteyim. Kim yaşamdan zevk almak iyi günler görmek istiyorsa dilini kötülükten, dudaklarını yalandan uzak tutsun.*”¹⁴ denilmek suretiyle hayattan zevk almak isteyen kimselere kötülüklerden uzak durması ve yalan söylememesi tavsiye edilmektedir.

Şu halde ister Kitab-ı Mukaddes’te olsun isterse Kur’an-ı Kerimde olsun doğruluk kişi ve toplumların hayatında olmazsa olmaz bir erdem olarak sunulmaktadır, denilebilir. Peygamberlerin hepsinin doğruluğu kendilerine rehber edindiklerini ve doğru sözlü olmakla toplumlarında temayüz ettiklerini görüyoruz. Hatta peygamberliklerinin en önemli delili olarak doğruluk vasıflarına işaret ettiklerine de şahit olmaktayız.

2. Adalet Prensibi

Adalet kavramının özlü tanımlarından biri “her şeyi yerli yerine koymak”, “herkese veya her şeye layık olduğunu vermek” şeklindedir. Yüce Allah ne kadar peygamber göndermişse mutlaka onları adaletle davranmayı ve insanlar arasında adaleti sağlamakla mükellef kılmıştır. Bir toplumda adalet yoksa o toplumun helak olması kaçınılmazdır. Küfür toplumu varlığını devam ettirebilir, ancak zülüm toplumu eninde sonunda yıkılmaya mahkûmdur. Bu itibarla toplumların bekası için adaletli olmak, adil ve hakşinas davranmak, kişilerin ve toplumların hak ve hukukuna riayet etmek zorunlu bir ahlak ilkesidir.

11 Ahzab 33/ 70-71.

12 Ahkaf 46/ 13.

13 Eyub 1, 7-9.

14 Mezmurlar 34, 11-13.

Kur'an-ı Kerim, çeşitli bağlamlarda adaletten söz ederek her türlü halde onun gözetilmesini emretmekte, bu yaklaşım tarzıyla sağlıklı toplumların oluşmasında ve ayakta kalmasında adaletin ne denli önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Zira adaletin hüküm sürmediği bir toplumun yıkılması kaçınılmazdır. İşte bunun içindir ki Kur'an-ı Kerim adaleti toplumların bekası için en temel şart olarak görmüştür. Kur'an'da çeşitli vesilelerle adaletli davranmak emredilmiştir: *"Muhakkak ki Allah adaleti ve iyiliği emreder."*¹⁵; *"De ki "Rabbim bana adaleti emretti."*¹⁶; *"Söz söylediğiniz zaman yakınlarınız dahi olsa adaletli olun."*¹⁷; *"Ey iman edenler, adil şahitler olarak, Allah için, hakkı ayakta tutun. Bir topluluğa olan kininiz, sizi adaletten alıkoymasın, adalet yapın o takvaya daha yakındır. Allah'tan korkup sakının. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızdan haberi olandır."*¹⁸

Öte taraftan Hz. Peygamber tüm hayatıyla bize örnek olduğu gibi adalet konusunda da en güzel örnekleri vermiştir. Peygamberimiz cennet ehlini başlıca üç gruba ayırdığı bir hadisinde, en başta kudret ve iktidar sahibi olup da adaletli davranan kişileri saymıştır. Ondan nakledilen aşağıdaki hadise Allah Resulünün adil davranmak konusunda ne denli dikkatli olduğunu bizlere göstermektedir: Bir gün huzuruna Kureyş kabilesinden Fatıma-i Mahzumiye adlı bir kadının hırsızlık davası getirilmişti. Hükümün infaz edilmesine Kureyşlilerin gönlü razı olmuyordu. Araya peygamberimizin çok sevdiği Üsâme'yi koyarak Fatıma'nın affedilmesini istediler. Kendi kabilesinden de olsa adaletten ayrılma teklifi peygamberimize çok ağır geldi. Hemen bir hutbe irad ederek şunları söyledi; *"Ey insanlar geçmiş milletlerin ne yüzden yollarını sapıtığını biliyor musunuz? Onların asilzadeleri bir şey çalarsa onu bırakırlar, zayıfları çalarsa onu cezalandırırlardı. Allah'a yemin ederim ki böyle bir işi Fatıma-i Mahzumiye değil de kızım Fatıma yapmış olsaydı, muhakkak ona da bu cezayı verirdim."* buyurmuştur.¹⁹ Peygamberimizin bu uygulamaları İslam'ın sadece dostlarını değil düşmanlarını da hayran bırakmıştır.

Allah Resulünün adalete verdiği ehemmiyet kendisinden sonra sahabe tarafından da titizlikle uygulanmıştır. Hz. Ömer'in en belirgin vasfının "Faruk" olması burada dikkate alınmalıdır. Yine kaynaklarımızda nakledilen şu hadise de bu hususta gösterebilecek örneklerden sadece biridir: Halife Hz. Ali'nin zırhını çalan Yahudi ile mahkemede yan yana durması bütün dünyada asırlarca adalet mahfillerinin sus-

15 Nahl 16/ 90.

16 Araf 7/ 29.

17 En'am 6/ 152.

18 Maide 5/ 8.

19 Kandemir, M. Yaşar, *Örneklerle İslam Ahlakı*, İstanbul 2005, s.76.

kunlukla geçiştirdiği bir gerçektir. Kadı Şurayh halifeyi zırhını çalan Yahudi ile yan yana oturtmuş ve ondan Yahudi'nin çaldığını ispat eden bir delil istemiştir. Ali, delil bulamayınca Kadı Şurayh, Yahudi'nin lehine Hz. Ali'nin aleyhine hükmetmiştir. Bu durum karşısında en çok Yahudi şaşırılmış ve bu adaletli davranış neticesinde de İslam'a girmişti.²⁰

Allah'ın varlığına ve birliğine inanan her müslümanın davranışlarında adaletli olması beklenen hatta olması gereken bir haldir. Zira ahrete inanan bir Müslüman'ın bilerek haksızlık yapması düşünülemez. Çünkü güçlü bir Allah inancına sahip olan kişi her yaptığıının, söylediği her sözün bir gün karşısına çıkacağı gerçeğini unutmaz. Hal böyle olunca onun bilerek haksızlık yapması imanına aykırı bir durum olacaktır.

Dinlerin ehemmiyet verdiği adalet ilkesine Kitab-ı Mukaddes'te de büyük önem atfedildiği görülür. Hıristiyanlığın ahlâki tavsiyelerden biri de adalettir. Bütün insanlar aynı soy ve aynı kandan yaratılmıştır. Dünya maddi ve manevi kültürel değerleri üstlenmesi için insana emanet edilmiştir. O halde insanlar arasında adaleti gerçekleştirmek gerekir. Adaletsizliğin yayılması insana hakarettir ve Allah'ın emirlerine karşı gelmektir.²¹ Kitab-ı Mukaddes'te adaleti göz ardı eden sözde din bilginleri ve ferisiler şöyle kınanmıştır: *"Vay başınıza, yazıcılar ve ferisiler, iki yüzlüler! Çünkü nanenin, anasonun ve kimyonun ondalığını veriyorsunuz ve şeriatın daha ağır işlerini, adaleti, merhameti ve imanı bırakıyorsunuz. Onları yapmalı idiniz, bunları da bırakmamalı idiniz."*²² başka bir yerde *"Görünüşe göre hükmetmeyin, doğru hükmedin."*²³ denilmek suretiyle adaletle riayet edilmesi istenmektedir.

3. İyilik Yapmak

Başkalarına karşı iyi davranmak, iyi ve güzel işlere öncülük etmek ve faydalı şeyler düşünüp fiiliyata koymaya çalışmak erdemli davranışlardan kabul edilir. Toplumların ayakta kalması, birlik ve dayanışmanın güçlenip kök salması bakımından da bu nevi davranışların önemli bir etkisi vardır. Burada tartışılan husus, neyin iyilik olduğudur. Kimine göre fakire yardım etmek iyilikken kimine göre yere düşen bir çocuğu kaldırmak, kimine göre adaletli olmak iyidir. Bu konuda Rabbimiz neyin iyi olduğunu şu ayette bize bildirmiştir: *"Yüzlerinizi doğruya ve batıya çevirmeniz iyilik değildir. Ama iyilik; Allah'a ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve Peygamberlere iman eden; mala olan sev-*

20 Haşimi, M. Ali, *Müslümanın Şahsiyeti*, Risale Yayınları, İstanbul 1989, s.283

21 Zehra Alkan Koyuncu, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Ortak Ahlak İlkeleri*, s. 63.

22 Matta 23; 23.

23 Yuhanna 7; 24.

gisine rağmen, onu yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa isteyip dilenene ve kölelere(özgürlükleri için) veren; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve ahitleştiklerinde ahitlerine vefa gösterenler ile zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda sabredenlerin (tutum ve davranışlarıdır) İşte bunlar doğru olanlardır ve muttaki olanlar da bunlardır.”²⁴

İyi olanın yapılmasını teşvik ediniz ve onu yaygınlaştırınız, kötü olana engel olun ve kötünün yaygın hale gelmesini önleyin. İslam’da iyi olanı insanın kendisine yapması yeterli olmayıp onun yayılmasına çalışması ve başkalarına da iyilikler yapmasına yardımcı olması gerekir. İyilik yapana yardımcı olmak, onun iyilik yapmasına vasıta olmakta insandan bir karşılık beklemek yoktur. Zira onun mükâfatını bizzat Allah verecektir: “Kim bir iyilik yaparsa on katı mükâfatını alır.”²⁵; “Kim bir iyilik yaparsa ondan daha iyisi ona verilir.”²⁶

Kur’an-ı Kerim’de müminlerden iyilikte yarışmaları istenmiştir. İyilikte yarışmak dinimizin prensiplerindedir. Her Müslüman işini en iyi şekilde yapmaya çalışacak böylelikle toplum kalkınacaktır: “Allah’a ve ahiret gününe inanır, iyiliği emreder ve fenalıktan meneder, iyilikler yapmaya koşarlar, işte bunlar iyi kimselerdendir.”²⁷; “Allah size verdiği şeylerde sizi denemektedir. O halde iyilikler yapmakta yarışın.”²⁸

Hıristiyan inancına göre iyilik, Mesih İsa’da sağlanan kurtuluşun sonucu O’nun karakterine benzeme ve bu karakteri gösterme halidir, denilebilir. Kitab-ı Mukaddes’te iyilik yapmaya büyük önem verildiği görülür. “İyilik yapmaktan usanmayalım. Gevşemezsek mevsiminde biçeriz bunun için fırsatımız varken herkese, özellikle iman ailesinin üyelerine iyilik yapalım”²⁹; “Aranızda bilge ve anlayışlı olan kim? Olumlu yaşayışla, bilgelikten doğan alçakgönüllülükle iyi eylemlerini gösterebilir.”³⁰

Kitab-ı Mukaddes’e göre insanlar sürekli iyilik yapmalı, iyiliklerle diğer insanların Allah’a iman etmelerini sağlamalıdır. “Dünyanın ışığı sizsiniz, tepeye kurulan kent gizlenemez, kimse kandil yakıp tahl ölçüğünün altına koymaz. Tersine kandilliğe koyar evdekilerin hepsine ışık sağlar sizin ışığınız insanların önünde öyle parlansın ki, iyi işlerinizi görerek göklerdeki babanızı yüceltsinler.”³¹; “Birbirimizi sevgi ve iyi işler

24 Bakara 2/ 177.

25 Enam 6/ 160.

26 Neml 27/ 89.

27 Al-i İmran 3/ 114.

28 Maide 3/ 48.

29 Galatyalılar 6: 9-10.

30 Yakup 3; 13.

31 Matta 5; 14-16.

için nasıl gayrete getirebileceğimizi düşünelim. Bazılarının alıştığı gibi, bir araya gelmekten vazgeçmeyelim; o günün yaklaştığını gördükçe birbirimizi daha da çok yüreklendirelim.”³²; “İyi olanı yaparak her konuda onlara örnek ol. Öğrettiğinde dürüst ve ağırbaşlı kimsenin kınayamayaçağı doğru sözler söyle. Öyle ki bize karşı gelen, hakkımızda söyleyecek kötü bir söz bulamayıp utansın.”³³

Hıristiyan inancına göre yapılan iyilikler, çıkar beklentileri içinde yapılmamalıdır. Her inanan başkasına karşılıksız olarak hizmet etmeyi görev edinmelidir. İyilikler için fırsat kollamalı daima iyilik yapmaya çalışılmalıdır. Öte taraftan Kitab-ı Mukaddes’te yapılan kötülüklerle en güzel şekilde cevap verilmesi, asla kötülüğe kötülükle karşılık verilmemesi tavsiye edilmiştir. “Kötülüğü kötülükle, sevgiye sevgiyle değil, tersine kutsamayla karşılık verin. Çünkü kutsanmayı miras almaya çağrıldınız.”³⁴; “Ama beni dinleyen sizlere şunu söylüyorum; düşmanlarınızı sevin, sizden nefret edenlere iyilik yapın. Size lanet edenler için iyilik dileyin, size hakaret edenler için dua edin. Bir yanağınıza tokat atana öbür yanağınızı da çeviriniz. Abanızı alandan minderinizi de esirgemeyin.”³⁵; “Düşmanın acıkmışsa doyur, susamışsa su ver. Bunu yapmakla onu utanca boğarsın ve Rab seni ödüllendirir.”³⁶

Bu ve benzeri ayetler Hıristiyan ahlakında hem iyilik yapmanın hem de kötülüklerle iyilikle cevap vermenin ne kadar önemli olduğunu bize bildirmektedir. İslamiyet’in iyilik ve hayırda yardımlaşma prensibiyle Hıristiyan ahlakının bu özelliği aslında büyük oranda örtüşmektedir.

4. Güzel Söz Söylemek

Yerine, zamanına ve muhatabına uygun olarak yapılan konuşmaya güzel konuşma denilmektedir. Diğer bir ifade ile neyi, nerede, ne zaman, kime nasıl söyleyeceğini bilen kişi güzel konuşan kişidir ve karşısındaki insanları etkileme kapasitesine sahiptir. Sözler insanın iç dünyasını yansıtır. Kendisiyle barışık olan mutlu insanlar güzel ve yapıcı konuşurlar. Kin nefret ve haset duygularına sahip insanlar ise çirkin sözler söylerler.

İnsan ilişkilerinde güzel söz söylemenin önemi büyüktür. Güzel ve tatlı söz kalplere tesir eder, işleri kolaylaştırır. Nitekim Hz. Peygamber, güzel söz söylemenin bir sadaka olduğunu, insanların gönlünü almanın yollarından birinin de beyan olduğunu açıklamıştır. Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de bizden güzel sözler söylememizi istemiştir: “Görme-

32 İbraniiler 10; 24-25.

33 Titus 2; 7-8.

34 Petrusl. Mektup 3; 9.

35 Luka 6; 27-29.

36 Süleyman’ın Meselleri 25; 21-22.

*din mi ki Allah nasıl bir örnek vermiştir; güzel bir söz, güzel bir ağaç gibidir ki, onun kökü sabit, dalı ise göktedir. Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Allah insanlar için örnekler verir; umulur ki onlar öğüt alır düşünürler. Kötü söz ise kötü bir ağaç gibidir. Onun kökü yerin üstünden koparılmış kararı (yerinde durma, tutunma imkanı) kalmamıştır.*³⁷ Başka bir ayette ise güzel söz söylemenin önemi “Güzel, iyi söz ve dilek, ardından eza ve incitme olan bir para yardımından daha iyidir. Allah zengindir halimdir.”³⁸ sözleriyle vurgulanmıştır. Peygamberimiz de güzel söz söyleme konusunda bize tavsiyelerde bulunmuştur. O, her nevi kötü sözden uzak durulmasını tavsiye etmiş, inananların ağızlarını kötü sözlerle kirletmelerini yasaklamıştır. Sadece insanlara değil hayvanlara ve eşyaya da kötü söz söylenmemesini emretmiştir. Nitekim O, “Mü’min ne ta’n edici, ne lanet edici, ne kaba ve çirkin sözlü, ne de hayasızdır.”³⁹, “Allah’a ve ahirete inanan ya hayır konuşsun ya sükut etsin.”, “Müslüman eline ve diline sahip olan kimsedir.” vb. sözleriyle müminin özelliklerini açıkladığı gibi iyi ve güzel konuşmanın kadri kıymetini de belirtmiştir. Türk toplumunda Hz. Peygamberin bu tavsiyeleri “Eline, beline, dilene sahip ol”, “Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır”, “Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı” gibi atasözleri ile ete kemiğe bürünmüştür.

Kitab-ı Mukaddes’te insanlardan güzel söz söylemeleri istenmiştir. İnsanların sarf ettikleri sözlerden sorumlu olacakları vurgulanmıştır. “Size şunu söyleyeyim, insanlar söyledikleri her boş söz için yargı günü hesap verecekler. Kendi sözlerinizle aklanacak yine kendi sözlerinizle suçlu çıkarılacaksınız.”⁴⁰; “Ağzunuzdan hiç kötü söz çıkmasın. İşitenler yararlansın diye, ihtiyaca göre, başkalarının gelişmesine yarayacak olanı söyleyin.”⁴¹; “Sabırla bir hükümdar bile ikna edilir, tatlı dil en güçlü direnci kırar.”⁴² Bu ve benzeri ayetler, güzel söz söyleyerek zorlukların aşılabileceğini anlatmak, Allah’a ve ahret gününe inananlara sözlerinden dolayı sorumlu olacakları bildirilmektedir.

Güzel ahlâkı şekillendirmek için sadece emirler yeterli görülmemiş, insan onuruna uygun düşmeyen davranışlar da yasaklanmıştır. Böylesi eylemlerde bulunanların ahrette azaba duçar olacakları sarahaten ifade edilmiştir. Aşağıda toplumda huzuru zedeleyen, birlik ve beraberliği bozan bazı olumsuz davranışlar ilahi dinler açısından ele alınmıştır.

37 İbrahim 14/ 24-26.

38 Bakara 2/ 263.

39 Tirmizi, “Birr”, 48.

40 Matta 12; 36-37.

41 Efeslilere 4; 29.

42 Süleyman’ın Meselleri 25; 15.

5. Adam Öldürmemek

Bütün ilahi dinlerin ortak değerlerinden biri hiç şüphesiz insanın mutluluğunu sağlamaktır. Bu itibarla onun hayatı korunması gereken temel esaslardan biridir. Zaten ilahi dinler şu beş temel hedefi gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır. Bunlar canın, malın, nesebin, aklın ve dinin korunmasıdır.

İnsan varlıkların en değerlisidir. Onun hayatı dinlerin kutsal saydığı şeylerin başında gelir. İslam dini de insan hayatına büyük önem vermiş ve onu “eşref-i mahlûk” olarak kabul etmiştir. Aynı zamanda Allah'ın yeryüzündeki halifesidir. Meleklerin kendisine secde ettiği muhteşem bir varlıktır. Böyle değerli bir varlığı hayattan çekip almak ancak Allah'a aittir. Başka bir varlık hatta kişinin kendisi bile hayatına son verme hakkına sahip değildir. İnsan öldürmek, İslam'ın en önemli yasaklarından biridir. Adam öldürme toplumdan huzuru kaldırır ve artık kimin ne zaman öldürüleceği hesabı ve endişesi içinde zehirli bir hayat sürüp gider. Bunun için, iyi Müslüman, adam öldürmeyi asla düşünemez ve başkasını da buna teşvik etmekten sakınır.

İslam dini insan öldürmenin önüne geçmek için kısas yani idam hükmünü koymuş ve bu hükmü icra etmeyi devlete ve hâkime bırakmıştır. Kur'an-ı Kerim'de kasten adam öldürmenin cezası olarak cehennemde ebedi olarak kalınacağı bildirilmektedir.⁴³ Ayrıca haksız yere bir insanı öldürmek bütün insanlığı öldürmek anlamına geleceği hususu “İşte bu yüzden ki, İsrail oğullarına, şöyle yazmıştık; kim bir cana karşılık veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kimde bir canlı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur. Peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler, ama bundan sonra da onlardan çoğu yeryüzünde taşkınlık edenler oldu.”⁴⁴ şeklinde ifade edilmiştir.

Kitab-ı Mukaddes'e baktığımızda insan hayatına büyük önem vermekte olduğunu görürüz. Kutsal Kitab'ın en önemli öğretilerinden biri yaşamın değeri üzerine olan öğretisidir. Yaşamın değeri üzerine olan öğreti incelendiği zaman, özellikle insan yaşamının Allah önünde çok değerli olduğu kesin olarak görülmektedir. Hangi dinden, hangi kökten, soydan, ırktan, sosyal durumdan, eğitimden, başarı düzeyinden, yaştan olursa olsun her bir insan kesinlikle Allah önünde çok ama çok değerlidir. Yaşama ve özellikle insan yaşamına verdiği bu değer bütün çağları etkileyen On Emr'in bir maddesi olan “Katletmeyeceksin” sözüyle de Allah tarafından iyice belirginleştirilmiştir.

43 Nisa 4/ 93.

44 Maide 5/ 32.

6. Kibirleşmek

Yaratılmışların en değerlisi olan insana layık olduğu değer verilmesi, insan olması hasebiyle ona saygı gösterilmelidir. Dinine, ırkına, nesebine ve statüsüne bakılmaksızın ona saygı göstermek, değerli bir varlık olduğunu hissettirmek bütün ilahi dinlerin ortak hedefidir. Bu itibarla insanın yaratılıştan sahip olduğu bu değeri ihlal edecek her türlü tutum ve davranış, yasaklanmıştır. Kibirleşmek, insanları beğenmemek ya da onlara üstünlük taslamak dinlerin hoş görmediği tutumlardandır. Kur'an kibirleşip böbürlenmeyi şu ifadelerle yasaklamıştır: “İnsanları küçümseyip yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme, Allah kendini beğenip övünen hiç kimseyi şüphesiz ki sevmes.”⁴⁵

Kibir'in ahlâki bir kötülük olması, Allah'ın kibirli olanları sevmemesinin arka planındaki gerçek şudur; insanın kibirli olması demek, kendisine verilmiş olan bir takım yetileri ve nimetleri yanlış değerlendirmesi, etrafındaki olay ve olguları yanlış anlamlandırması demektir. Kibirleşmek bir anlamda, insanın sahip olduğu değerlerin gerçek sahibini bilmemesi, kısaca kendini tanımaması demektir. Sonuç itibarıyla kibir, inanan insanın inancına ters düşen bir durumdur. Adeta gizli bir şirktir.⁴⁶ Nitekim Kur'an'da kibirleşmek şeytanın vasfı olarak gösterilmekte ve Allah'a isyan etmenin bir şekli olarak tanımlanmaktadır.⁴⁷ Allah Resulü de kibirle alakalı olarak; “Kalbinde zerre kadar kibir olan Cennet'e girmeyecektir” şeklinde buyurmuştur.

Öte yandan Kitab-ı Mukaddes incelendiğinde alçak gönüllü olmanın ısrarla tavsiye edildiği, buna karşın kibirli olmanın yasaklandığı görülür. “Allah kibirli'lere karşıdır, ama alçakgönüllülere lütfeder.”⁴⁸, “Dinleyin ve kulak verin, kibirli olmayın; çünkü Rab söyledi.”⁴⁹ Hz. İsa'nın hayatına bakıldığında onun alçak gönüllü ve tevazu içinde bir hayat sürdürdüğü görülür. Bugün Hıristiyan inancının en önemli vasıflarından biri de hiç şüphesiz alçak gönüllü olmaktır.

7. Kul Hakkı Yememek

Bütün ilahi dinler, sosyal hayatta adaletin hâkim olmasını, insanların hak ve hukukuna riayet edilmesini emrettiği gibi, mensuplarına da haktan ayrılmamayı, haksız kazanç edinmemelerini zorunlu kılar. Çalışıp kazanmak ne kadar takdir edilmiş ise başkalarının malına ta-

45 Lokman 31/ 18.

46 Kılıç, Recep, *Ayet ve Hadislerin Işığında İnsan ve Ahlâk*, TDV Yayınları, Ankara 1995, s.134.

47 Bakara 2/ 34.

48 Yakub'un Mektubu 4; 6.

49 Yereya 13; 15.

sallut etmek de o kadar kötülenmiştir. Peygamber Efendimiz; “İnsanın, malını nereden kazanıp nereye harcadığından kıyamet günü sorguya çekileceğini” bildirmiş kazancına haram karıştıranlar hakkında ise “Bir müslümanı aldatan yahut zarar veren veya hile yapan bizden değildir.” buyurmuştur. Çalışıp kazanırken doğru hareket edenler için de şu müjdeyi vermiştir: “Ticarette doğruluktan ayrılmayan kıyamet gününde Peygamberlerle beraber olacaktır.”⁵⁰ Hz. peygamber, kişinin kazancının helal olmasının önemini şöyle ifade etmiştir: Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir taamı asla yememiştir.”⁵¹ Benzer anlamlarda pek çok hadis rivayetinin bulunması İslamiyet’in kul hakkına verdiği ehemmiyeti göstermektedir.

Hem Kur’an’da hem de Kitab-ı Mukaddes’te helal kazancın vurgulandığı, haram ve haksız kazançtan uzak durulmasının emredildiği görülür. Kur’an’da bu hususa işaret eden ayetler oldukça fazladır. Kitab-ı Mukaddes’e bakıldığında meselenin önemle ele alındığı görülür. Hepsinden önce Hz. Musa’ya verilen on emirden birinin “Çalmayacaksın”⁵² şeklinde olması çok anlamlıdır. Önem açısından insanlara gönderilen on emirden biri haksız kazanca meyletmemek, çalmamaktır, denilebilir.

8. Zina Yapmamak

Zina, akıllı ve ergen olan yani dinen mükellef bir kişinin, nikah bağı olmaksızın, gayri meşru bir şekilde cinsel ilişkide bulunmasıdır. İnsan aklının, ahlâk ve hukuk düzenlerinin, diğer semavi dinlerin yanlış, ayıp ve kötü gördüğü bir fiil olup İslam dininde de kesin olarak yasaklanmış, işlenmesi büyük günahlar arasında sayılmıştır.

Zina, nesebin karışmasına, ailenin dağılmasına, akrabalık, komşuluk, arkadaşlık gibi bağların çözülüp toplumun manevi ve ahlâki değerlerinin temelden sarsılmasına yol açan ve insanı bedeni zevklerinin esiri yapıp aşağılayan çirkin bir davranıştır. Kur’an’da zina hakkında “Zinaya yaklaşmayın. Zira o, bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur.”⁵³ şeklinde buyrulmuş söz konusu fiile giden yollardan da uzak durulması emredilmektedir.

Zina İslâmı ve önceki bütün semavi dinlerde haram ve çok çirkin bir fiil olarak kabul edilmiştir. Zina fiilinin tespiti durumunda, büyük günahlardan olması hasebiyle maddi ve manevi anlamda çok ağır bir ceza uygulaması bulunmaktadır.

50 Tirmizî, “Buyu”, 4.

51 Buharî, “Buyu”, 15.

52 Çıkıs20; 15.

53 İsra 17/ 32.

Kitab-ı Mukaddes'de zinanın kesinlikle çirkin bir fiil olduğu ve uzak durulması gerektiği bildirilmektedir. Bu konuda On emrin yedincisi oldukça nettir: *"Zina etmeyeceksin."*⁵⁴ Zina eden bir kadın ya da erkeğe verilecek ceza da oldukça açıktır: *"Başka birinin karısı ile zina eden, komşusunun karısı ile zina eden adam, hem o, hem kadın mutlaka öldürülecektir."*⁵⁵ Başka bir yerde de *"Eğer bir adam başka bir adamın karısı olan kadınla yatmakta olarak bulunursa, o zaman kadınla yatan adam ve kadın onların ikisi de ölecektir."*⁵⁶ denilmektedir.

Hz. İsa'nın iyiliğin ne olduğunu soran birine verdiği cevap aslında bir toplumda huzurun, barışın, hakkaniyetin ve kardeşliğin temel ilkelerini bizlere vermektedir: *"Adamın biri İsa'ya gelip, 'Öğretmenim, sonsuz yaşama kavuşmak için nasıl bir iyilik yapmalıyım?' diye sordu. İsa ona, 'İyilik konusunda neden bana soru soruyorsun?' dedi. 'İyi olan tek biri var. Yaşama kavuşmak istersen, O'nun buyruklarını yerine getir. 'Hangi buyrukları?'" diye sordu adam. İsa şu karşılığı verdi: "Adam öldürme, zina etme, hırsızlık yapma, yalan yere tanıklık etme, anneye babana saygı göster ve komşunu kendin gibi sev."*⁵⁷ Şu halde ister İslamiyet'te olsun isterse Kitab-ı Mukaddes'te olsun zinanın haram olduğu, kınandığı ve yasaklandığı çok açık bir şekilde görülmektedir. İlahi dinler zinayı yasakladıkları gibi, hem bu dünyada hem de ukbada failine büyük ceza verileceğini de açıklamışlardır.

Sonuç ve Değerlendirme

Yüce Allah tarafından, ilk peygamberden son peygambere kadar bütün peygamberlere ahlâkla ilgili emirler verilmiş, ilâhî yönlendirmeler yapılmıştır. Bu kutsal kitapların tamamı elimizde olmasa da, günümüze ulaşabildikleri kadarıyla Hz. Mûsâ'ya verilen Tevrat, Hz. Dâvûd'a verilen Zebur, Hz. İsa'ya verilen İncil ve son kutsal kitap olup Hz. Muhammed'e verilen ve nâzil olduğu şekliyle günümüze ulaşan Kur'an'ı incelediğimizde, bunların hemen her sayfasında ahlâkla ilgili bazı bilgiler bulmak mümkündür. Üstelik bu kutsal kitaplardaki ahlâkî ilkeler, birbirleriyle büyük oranda uyuşmaktadır. İlk insan ve ilk Peygamber Hz. Adem'den son Peygamber Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberler hep aynı gerçeği bildirmişlerdir. Bütün peygamberlerin çeşitli zamanlarda insanlara bildirdikleri dinin esasında hiçbir değişiklik söz konusu değildir.

Bu ahlâk ilkeleri, aynı zamanda evrensel insani değerlerdir. Adalet, barış, eşitlik, ötekine saygı, hukukun üstünlüğü, hoşgörü, dürüstlük

54 Çıkış20: 14.

55 Levililer 20: 10.

56 Tensiyeye 22: 22.

57 Matta 19: 16-19.

ve ahlâki değerler, bütün insanlığın paylaştığı değerlerdir. İnsanlığın geleceği, bu ortak değerler üzerinde yükselecektir. İnsani değerlere kayıtsız bir dünya, ilerlemenin ve medeniliğin temsilcisi olamaz. Bu değerlerin yön vermediği bir dünya karmaşanın, mutsuzluğun, terörün, adaletsizliğin dünyası olacaktır.

Evrensel insani değerlerin yol gösterdiği huzurlu ve mutlu bir dünyanın inşası için bütün dünya toplumlarının el ele vermesi gerekmektedir. Farklı kültür ve medeniyetler arasındaki dini, tarihi ve siyasi farklılıklar, çatışmanın zemini olmamalıdır. Adil ve eşitlikçi bir dünya düzeni, farklı toplum ve kültürlerin bir arada yaşama iradesi ve hoşgörü göstermesiyle mümkün olabilir. Biz, ortak ahlâki değerler sayesinde, farklılıkları koruyarak bir arada huzurlu ve mutlu bir şekilde yaşamının mümkün olduğuna inanıyoruz.

Tüm insanlığın bir aile olduğu unutulmamalıdır. Ve ailecek evimiz olan dünyada huzurlu ve mutlu bir şekilde yaşamak istiyorsak, sadece kendimiz için değil, başka insanlar için de çalışmalıyız. “Hz. Muhammed’in (s.a.s) insanların en hayırlısı insanlara en faydalı olanıdır” hadisi şeriflerini kendimize ilke edinmeliyiz. Tüm insanların eşit olduğunu ve sevmeye, saygı duyulmaya, değer verilmeye layık olduğunu unutmamalıyız. Şunu unutmamalıyız ki insanlığın karşı karşıya bulunduğu sorunları çözmek için din, dil, ırk ayrımı yapmadan tüm insanlığın ortak bir çaba içinde bulunması gerekmektedir. İnsanlığın ortak değerleri, ortak iyide yarışan toplumların katkılarıyla hayat bulacaktır. Dünyayı içinde bulunduğu çıkmazdan kurtarmak, ancak evrensel değerleri bütün toplumlarda hakim kılmakla mümkün olacaktır. Dünyadaki bütün dinlerin mensupları, insanlığın gelecekteki saadetini sağlamak için birlikte çalışmalıdırlar. Ayrılıklara ve farklılıklara rağmen asgari müşterekler üzerinde anlaşmalı, herkese insanca yaşam sağlayacak, adalet, sevgi, saygı ve hoşgörünün hakim olduğu yeni bir dünya için gayret göstermelidir.

Bugün dünyada, dinlerin teolojik ve hukuki boyutuna fazlaca vurgu yapılmasına rağmen ortak değerler olan ahlâk ilkelerine yeterince önem verilmediği görülmektedir. Bu nedenle, dindar insanlar samimiyetsiz, inançları sadece şekilde kalan kendine yabancılaşmış mutsuz kişiler haline gelmiştir. İnsanlığı içine düştüğü bu mutsuzluktan kurtarmanın ilk adımı hiç şüphesiz evrensel ahlâk ilkelerine uymakla mümkün olacaktır. Çeşitli dinlerin ilahiyatçıları, inanç konularındaki tartışmalardan ziyade asgari müşterekler üzerinde birleşmeli ve inanları bu ortak ahlâk ilkelerine davet etmelidirler.

KAYNAKÇA

- Arslan, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Vadi Yay., Ankara 1999.
- Buhari, Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhari*, İstanbul 1992.
- Çağrıci, Mustafa, "Ahlak", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, II, 1-2.
- Çağrıci, Mustafa, *Anahatlarıyla İslâm Ahlâkı*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000.
- Haşimi, M. Ali, *Müslümanın Şahsiyeti*, Risale Yayınları, İstanbul 1989.
- İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut, Dâru Sadır, trs.
- Kandemir, M. Yaşar, *Örneklerle İslam Ahlâkı*, İstanbul 2005.
- Kılıç, Recep, *Ayet ve Hadislerin Işığında İnsan ve Ahlâk*, TDV Yayınları, Ankara 1995.
- Kiraz, Celil, *Kur'an'da Ahlak İlkeleri Tevrat, Zebur ve İncil'le Mukayeseli Bir Çalışma*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Bursa 2005.
- Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, İstanbul 1998.
- Koyuncu, Zehra Alkan, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Ortak Ahlak İlkeleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı (Tefsir), Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Haccac, *Sahih-i Müslim*, Beyrut 1955.
- Pazarlı, Osman, *İslâm'da Ahlâk*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1980.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, İstanbul 1992.